

ծերունադարձ յառաջնորդի եպիսկոպոսական ծառայութեան 35 ամեակը Գեղ. Գաբրիէլ եպիսկոպոսն առաջ միաժամանակ հովուում էր Իմերեթիան, Գուրիան և Միգրելիան, այժմ միայն Իմերեթիայի թեմին է հովուում։ Քաղաքային վարչութիւնն այս օրերս վճռել է արժանաւայել շուքով տօնել ծերունադարձ առաջնորդի յորեւիանը։ Ինչպէս լուում է, սինդոն էլ ի պատիւ դեր։ Գաբրիէլ եպիսկոպոսի երկարամեայ արդիւնաւէտ ծառայութեան արժեքաւորութիւնն է ապիս նրան։ Յորեւիանի համար կազմուած է երկու յանձնաժողով։ Տէր-Գաբրիէլ եպիսկոպոսի կենսագրութիւնը տպուած է վերացերէն լեզուով։

ԳՈՐԾԻՑ.—Յուլ. 11-ին թատերաւերները ներկայացրին Փառնակէսի 200,000-ը։ Ներկայացումը թէն յաջողանցաւ, բայց սկզբում փոքր ինչ ժողովրդի կողմից ստանալու զուարճութիւնն էր։ Նկատուած լիզուն չհասկանալու պատճառով Պ. Աննիանը Թաթոսի դերում լաւ էր, բայց միջանի տեղ ձեւերը ընկալան չէին. օր. Ղուկասը Մարգարիտի դերում գովելի էր։ Սահանքները Պողոսի դերում միջակ էր։ Միջմանները երէցիկութան դերում բաւական լաւ էր։ Օր. Ղուկասը ստացաւ մի ծաղկայ փունջ։ Սցենարիստն ալ Գործիչները մեծ ջանք էր դրել բնի դերակցութեան համար։ Ներկայացումից յետոյ եղաւ պար, որից յետոյ, երբ արդէն ժամը մէկն էր լրանում, ժողովուրդը լի բաւականութեամբ ցրուեց։ Ներկայացումից առաջ տեղի ունեցաւ մի կոնցերտ։

ՆԱՍԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մի ժամանակ քաղաքին հայոց դպրոցին կից կար մի գրադարան-ընթերցարան, որը մի և նոյն ժամանակ ծառայում էր ընթերցող հասարակութեան ևս Խաղաքացիներ ընթերցաւոր մարդ թեթիւ պայմաններով կարող էր օգտուել յիշատ գրադարանից։ Բայց 1893 թ.

քան դժուարութեամբ կարողացել են, հազիւ հազ մի փոքր չափով, այդ եկեղեցւոյ դերկանութիւնը տապալել։ Կղերականութիւնը Ֆրանսիայում մի ուժեղ ֆակտոր է, որ կառավարութեանց տապալման, հարստութեանց անկման և յիշատիւթեանց յուզման մէջ երբեք անմասն չէ մնացած։ Այսօր նա աւետարանական հասարակութեան սկզբունքը քարոզելով հանդերձ միայն է պատգամաւորների ժողովի այն կուսակցութեան հետ, որի նշանաբանն է՝ յետադիմութիւն և անհատասարութիւն։

Բացի դրանից, աչքի առաջ ունենալով որ ներկայ կղերական բարձրաստիճան անձերից չափովը դեռ ևս չեն ուղում պաշտօնապէս ճանաչել երբորդ հասարակապետութեան գոյութիւնը և իրենց ընդհանրական—հոգեւորական գրութեանց մէջ միշտ հասարակութիւնը ներկայ կառավարութեանց դէմ յուզուող չին դադարում, ուստի կառավարութիւնը պատժում, դատի է ենթարկում այդպիսիներին իբրեւ ըմբոսներին, բայց յուզումը դարձնալ չի դադարում։ Պապն իւր՝ ֆրանսիացիներին ուղղած, մօտ տարի և կէս յառաջ, ընդհանրական գրութիւններով յոյս ունէր որ կրայնջողի ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովում կազմել մի ինքնիշխան, որպէս այդ յաջողեցաւ նրան պերմանական ռայոնտագում, բայց նա այս անգամ սխալեցաւ։

Այսպէս կրօնական պայքարն այստեղ օրուայ խնդիրն է։

Զննայելով որ մեծ յիշատիւթեան ժամանակ եկեղեցւոյ կառավարական հարստութիւնը իբրեւ աշխարհական

սկզբից այդ գրադարանը պաշտօնական ձեով յատկացրուեցաւ ուսումնարանին և առանձնացաւ նրա մէջ. այն օրից նրա դռները փակ են հասարակութեան համար։ Այդպիսով մեր ընթերցող հասարակութիւնը զրկուած է մտաւոր սքանչելի ստանալու բաւականութիւնից։ Բայց միթէ այդպէս էլ պիտի մենք զրկուած մնանք այդ անհրաժեշտ պահանջից։ Կարծում ենք այդ բանին հարկաւոր է մի ելք գտնել, թող արա վրայ մտածեն քաղաքիս լատինաց մարդիկ։ Հարկաւոր եմ համարում մի քանի խօսք էլ ասել թատրոնական գործի մասին։ Թատրոնական ներկայացումներն այժմ անհրաժեշտ պահանջ են ամեն փոքր ի շատէ կըթուած հասարակութեան համար։ Մեզանում էլ մինչև 1894 թ. ներկայացումներ տեղի են ունեցել թատրոնական ներկայացումներ։ Բայց երկրորդ տարին է, որ մեր հասարակութիւնը զրկուած է նաև այդ օգտաւէտ զուարճութիւնից։

Այդպիսով, իհարկէ, մեր հասարակութեան կրկնակի վնաս է հասնում։ Նախ՝ որ այդ ներկայացումները միշտ տրուել են յօգուտ ուսումնարանների չքաւոր աշակերտներին և ունեցել են ամեն անգամ առնուազն 100 ր. մուտք։ Ուրեմն այժմ այդ զուարճանքից զրկուած են չքաւոր ուսանողները։ Երկրորդ՝ հասարակութիւնը զրկուած է մեծու կրթական տպաւորութիւնների ստանալու և մտաւորապէս զարգանալու միջոցներից։

Անհրաժեշտ է, որոնց պարտքն է, մտածել այս մասին։

Գ. Ղ.

Շաբաթի, 11 յուլիսի։

ԳԱՍՈՒԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Թէ կենդանի և թէ լրագրական քաղաքական ժողովրդի յառաջդիմութեան անհրաժեշտ գործօններն են. բնութեւրը, ուսումնարանն ու եկեղեցին ապիս են հիմունքներ, որոնց վրայ կառուցուած է լաւ հասարակութիւն, սակայն այդ հասարակութիւնն անկողի, կարօտ է և բարի գրգիշների, որոնք միայն

էին վաճառուեցաւ, բաժանուեցաւ քաղաքացիներին, այնուամենայնիւ կաթոլիկ եկեղեցին այսօր ահողին կալուածներ, հարստութիւն ունի երկրի մէջ։ Պարզ է, որ այդ կրօնական կալուածներն ևս, հասարակութեան սկզբունքի հիմամբ, նոյն հարկին պիտի ենթարկուին, ինչոր այլ քաղաքացիներին։

Բայց այդ բաւական չէ։ Մինչդեռ հասարակ քաղաքացիներ, պիւրպիւր երկրագործը մի յայտնի չափով կալուածատուրը է վճարում և միևնույն ժամանակ իւր աւելացած դրամով ծնողը, ընտանիք հոգալու պարտաւորութիւնն ունի, կղերականը վերջին պարտաւորութիւնից ազատ է։ Այս սկզբունքն ընդունելով պատգամաւորների ժողովը կրօնական կալուածներին վրայ մի փոքր տոկոս ևս աւելացրեց, droit d'acroissement, այստեղից յառաջագաւ նոր յուզումն, ահա Կամբրէի (Cambrai) արքեպիսկոպոսի լուսաւորութեան միջնորդ Պուանկարէին (Poincaré) ուղղած վերաւորական նամակը, նրա թուղթից զրկումն և ապա այլ նորանոր յուզումն։ Բայց խօսքը տանք պ. Գորբէլին (Goblet)։

Որքան որ կառավարութիւնն երկայնամտութեամբ է վերաբերուած դէպի կղերականութիւնը, այնքան էլ սա աւելի ընդդիմադրութեան ոգի է ցոյց տալիս։ Յաւակցման իրաւանց առթիւ կարդինալները, արքեպիսկոպոսները, եպիսկոպոսները և բոլոր աստիճանի քահանաները պայքարի են մտած աշխարհական իշխանութեան դէմ։ Մայիսի 16-ին, 1895 թ. դաւանութիւնների միջնորդը գրաւոր կերպով հարցնում է Կամբրէի արքեպիսկոպոսին թէ սա ինչ

քարոզով են լինում Բայց քարոզը դեռ ընդդիմութիւն բաւական չի կարող լինել։ Նրան աջակց են լինում կենդանի օրինակները, կրթութեւն և լաւ մարդկանց երևալ ժողովրդի աչքի առաջ, որոնք իրենց ճշմարիտ գործերով առաջնորդում են նրան դէպի այն, որ նրանց հասնելու համար օրինակ է և իղէպա։ Օրինակներն էլ շատ շատ չեն լինում և վերջապէս միշտ միասին ներկայ չեն կարող լինել։ Ահա իմքովին օրինակներ՝ հանդերձ իրենց բոլոր հանգամանքներով ու պատկերներով՝ ներկայացնում է թատրոնը։ Թատրոնը բաց է ամուռ ժողովրդի առաջ կենցաղի ամփոփ դէպքեր, միայն թէ առանձին լոյս է ձգում այդ դէպքերի լաւ ու քաջալիքի երևոյթների և մտապիւր կողմերի վրայ, որպէս զի մարդիկ իրենց ուղարկութիւնն արթնացնեն և ուղղեն դէպի ճշմարտութիւն։

Նոյն է ժամանակ, երբ թատրոնը մոլորութիւն է զարթեցրել միայն, որ ժողովրդի վերջին կողմերն զուարճաւորութեան գին դարձնեն և կեղեքէ։ Առհասարակ ամեն բան կարող է յանկարծ փոփոխ արհեստ դառնալ. այժմ էլ թատրոնը շատ անգամ միայն չաւարածութեան ճանապարհն ու միջոց է դառնում, սակայն երբեք ոչ մի արուեստ, եթէ իւր իսկական նպատակին չէ ծառայում, չի կարող օգտակար լինել և ոչ վնասակար։ Դուրսէն ասեն մեզ. «Թող չաւարածութեան որքան կուգեն, հետեւեալը նոյնը կըմնայ և բարեբար կըլինի»։ Այն ոչ, եթէ թատրոնը չաւարածութեան միջոց դառնայ, միշտ անբարոյականացուցիչ կըլինի։ Թատրոնը պէտք է ծառայէ իւր նպատակին. դերասանները պէտք է լաւ գիտենան իրենց արուեստի վնասութիւնը և պէտք է հօգուտ ու մարմնով ծառայեն իրենց սուրբ կոչման, այն է՝ ժողովրդին կենդանի օրինակներ տալու դէպի բարոյականութիւն։ Իսկ զրա համար անհրաժեշտ է, որ նրանք հօգուտ կուգան լինին այդ նպատակին ծառայելու։

Շահագործութեան, այն էլ անբարոյական չաւարածութեան միջոց է դառնում թատրոնը շնորհիւ արհեստաւոր

միջոցների ձեռք պիտի առնէ իւր թեմի այն քահանաների դէմ, որոնք ի խղճումն X դարու ժերմինայի օրէնքի անձնատուր էին եղած զանազան ցոյցերով։ Պ. Սոնուա (Sonnois) հեղծօրէն պատասխանում է, թէ ինքը ցանկանում է որևէ միջոց ձեռք առնել, որովհետեւ քահանաները վարուած են ոչ թէ իբրեւ քահանաներ, այլ իբրեւ ֆրանսիացի քաղաքացիներ։ Նթէ պետական որևէ պաշտօնեայ մի այսպիսի լեզու բանցներ, ապա նա իսկոյն և եթ պատիկ կենթարկուէր։ Հետեւելով Կամբրէի արքեպիսկոպոսին, քահանաների զանազան ժողովներ ստանալու են ընդդէմ օրէնքի անուանելով այն ստատուայական։ Պ. Տրեգարո (Trégaro), Սէզի (Séze) եպիսկոպոսը, պ. Ուիլյոյն ուղղած մի նամակում ստում է, որ այդ օրէնք գնալը մի բուռն հրահրանք, ֆրանսիական են, ուստի, աւելացնում է, ինքը չի հնազանդել այդ օրէնքին։ Կլերմոնում եկեղեցական ժողով է տեղի ունենում մայր-եկեղեցւոյ մէջ և այնտեղ քառասունից աւելի կարդինալներ, արքեպիսկոպոսներ և եպիսկոպոսներ ներկայութեամբ մի վարդապետ, հայր Մոնսաբրէ (Monsabré) քարոզել է մի նոր խաչակրաց արշաւաւք դպրոցական և զինուորական օլլիքների դէմ, ինչպէս նաև աւելացման օրէնքին։

Պ. Գորբէն այստեղ յատաճ է բերում միտա մի լա Croix (խաչ) լրագրի գրքերիչ ընաւորութիւն ունեցող յօղուածները և ցոյց է ապիս, որ նա իւրաքանչիւր նահանգում առանձին օրգան ունի և կազմում է մի կատարական քաղաքական գործիչ։

Կամ լաւ ևս ստած՝ վախճաւու դերասանների առաւելապէս դաւառական քաղաքաներում, որտեղ ժողովուրդը կարօտ է բնական տեսարանների. դրա վրայ աւելացնենք և չահաւէտ արդարեւ ներկա հարուածները, կրտսեններ թէ որքան աննպաստ ազդեցութիւն է ունենում այդպիսիների թատրոնը։ Բայց այդ դեռ հերքել չէ։ Այդպիսի թատրոնի բացասական ազդեցութիւնը միմիայն ժողովուրդին չէ վնասում ուղղակի. նա անուղղակի ևս կաթուածանար է աւնում թատրոնի յառաջդիմութիւնը և այնուհետև որքան էլ գործին նուիրուած մարդիկ աշխատեն, անկարող կըլինին յաջողութեան արդիւնները ձեռք բերել։

Շուշին մեր դաւառական քաղաքների մէջ ամենամեծը կարող է համարուել. եթէ այստեղ վնասակար դէպքեր չաւան դառնան, ուրիշ տեղ ինչ կլինի։ Անցեալ տարիները զանազան բախտաւորութիւն մարդիկ ուղղակի ծաղրի առարկայ դարձան ժողովրդի առաջ իրենց սրկկայ և չահաւէտ վարքով ու ցոյցերով։ Նրանք ամեն տեսակ զայթակրութիւններ պատճառեցին և իբր իրենց մօտիկ անկումը նկատեցին, սկսեցին խաւարի կուսակցիները դրօշակը բարձրացնել, որ կարողանային իրենց մոլորութիւնը իրենց նմանների խմբում թաղցնել։ Ուստի էլ իրենց այլաբանութեան ստատուութեամբ էին ուղղում համախոհների գտնել, որոնք դրանց պարզութիւնը գովասանէին, կամ իրենց անտեղի ցոյցերով էին համակրութիւն ցոյց տալիս դեռահաս, մատաղեբար օրիորդներին, որպէս զի դրանք իրենց յարգանքով բարձրացնէին ժողովրդի առաջ։

Յաջողուեցաւ և հարկէ ոչ, քիչ էր մնացել, որ ժողովուրդը պատուէր այդ զայթակրեցողներին նոյն իսկ հրապարակի վրայ. բայց դրանք հօտ առան և չուտով հեռացան, միայն իրենց ափիչ չանքեր իբրեւ ռեկլամ ուրիշ քաղաքներ տանելով...

Գաւառական քաղաքներում թատրոնը միմիայն այն ժամանակ կարող է յաջողութիւն ունենալ, երբ դերասան-

ները առաջին՝ հողով և մարմնով նուիրուած լինին թատրոնի բարոյակրթիչ նպատակին և ուրեմն արիւն իրենց գործը, աշխատեն գործի յաջողութեան համար և ոչ թէ մի կերպ. «եօլայ» տանեն, այլ լուրջ կերպով ձեռնարկեն ամեն մի ներկայացման։ Իսկ երկրորդ՝ պէտք է լաւ գիտենան, որ իրենք հասարակական գործիչներ են և ժողովուրդին իրենց վրայ պէտք է նայէ ոչ թէ իբրեւ անպարտաւոր վրայ, այլ իբրեւ բարոյական կոչում ունեցողների. բարոյական գաղափարների ծառայողներ լիայ։ Զիարձին թէ մենք ստում ենք, որ դրանք պէտք է զուարճութիւն ներկց դուր լինան. այդ մենք ոչ ոքիչ չենք պահանջում. այլ մենք պահանջում ենք որ դրանք գիտենան որ իրենք հասարակութեան ծառայող անդամներ են, կամ մի խօսքով՝ պէտք է դրանք բաժնուորուած լինին որ իրենք հաւանութեամբ իրենց նշանակութեամբ և ուրեմն պէտք է հասարակութեան բոլոր անդամներին մէջ, որոնք նոյնպէս համոզուած են որ իրենք հաւանութեամբ հասարակապէս բնոյնուելին։

Նթէ դերասանը այսօրուայ գործի վրայ միայն մտածէ և բաւական համարել, եթէ բաւական փող ձեռք բերէ, նա իւր կոչումը դրժած կլինի։ Եւ պէտք է երբեք չմոռանայ որ ինքը միշտ դերասան է և իւր անունն աւելի մեծ նշանակութիւն ունի իւր համար, քան թէ այսօրուայ ձեռք բերած շատ փողը։ Գիտատիկ անունն արդէն հերկէ է, որ ժողովուրդը ձգտի դէպի թատրոն և դերասանին այդ է պէտք։ Նթէ ժողովուրդը գրաւուի, թատրոնը հասարակական պահանջ կդառնայ և ուրեմն դեղեցկապէս կըծառայէ իւր նպատակին թէ յօգուտ հասարակութեան և թէ յօգուտ իւր անուանողներին։

Այս ամառ Շուշին լախտ ունեցաւ դերասանական մի մեծ խումբ իւր մէջ տեսնելու։ Արդէն մի շարք ներկայացումներ տեղի ունեցան և շուտով կրտսեններ նաև Սթիլյո-ի նման մեծ մեծ ներկայացուցումներ Ընդհանրապէս խօսկով՝ այս խումբն առանձին ուղարկու-

նախաձեռնողի է հանդիսանում, որի խօսքերն ուղարկութեան արժանի ունի չեն ներկայացնում մեզ համար։

Պ. Պուանկարէ իւր պատասխանի մէջ քաջատրուած է գրութիւն ունեցող օրէնքներն այդ նկատմամբ, յայտնում է, որ մի տոմսեակ ֆրանկի համար է կոած այս բոլոր ազմուկը, որ հրատարակուած են բաւականին կեղծ նամակներ, և քաղաքական նպատակով փորձել են բնդհանրացնելու մի արդէն բաւականի տարածուած պաշտօնական հանդիսանալ։ Զնայելով այդ բոլորին, յաւելացման օրէնքի դէմ մղած պայքարին ի դերն կաւա, և օրէնքն իբր գործարկումը կըքարոնակէ։ (Մտախոհ)

Այս բոլորից յետոյ հասկանալի կըլինի քեզ, ընթերցող, որ Հայաստանայցի Ս. Նիկողեցին դարձել է վեր պետական արտօնութիւն վայելող եկեղեցի չլինելով հանդերձ, հետեւապէս և բաժանուած պետութիւնից, բազմիցս ճնշուած, հաւանութեամբ լինելով այսօր չարուսակում է ընդ միշտ իւր սեպհական ազգային կեանքով ապրել, և եկեղեցի մասնելով ժամանակ նախաւարդ փառաւոր ժամանակում, հայրերից լեզուով քեզ չլցնել է տալիս ամեն անգամ աղանձ զԱթոռ Հայկազանա ուխտը։ Պիղի բնութիւնը, սիրելի ընթերցող, այդ նախաւարդ զեղքեղ թողած ազգային անդին ժառանգութիւնը և դու չես սխալուել, որովհետև Հայ եկեղեցին եւ եմ, դու եւ, մեր նախաւարդը, մեր յետորդներն են, մեր ապագան է։

Ս. Սալաւ-Գիւլեան Պարիզ, 13 յուլիսի (Ն. տ)

թիւն է դարձնում իւր յաջորդութեամբ
Կիւմակահանդէսները-ի մէջ տեսարան-
ները փոփոխուել այնպէս արագ և կա-
նոնաւոր կատարեցին, որ իսկոյն նկա-
տուեց զերասանները երեսուն տարե-
էլ մեծ մասամբ լաւ էին սովորել, թէ
յուշարարի բարձր ձայնը երբեմն երեւ-
ման կատարեցներ էր յարուցանում
այդ ջանքի վերաբերմամբ. չսովորած
գերտով դուրս գալն այստեղ արդէն հա-
զուողովս չէ Բայց չէ որ եթէ դերա-
ստան իւր դերը լաւ չգիտէ, կամուսնայ
և չի կարող իրաւորօրէն իւր դերը ներ-
շնչելով խօսքերին, լսածները ճշտիւ
յուշարարի բարձր ձայնը մէջ-այդ
ոչ մի հանձար-դերասանի դործը չէ...
Ինքստանը պէտք է վերջապէս ժամա-
նակ ունենայ զգացուելու և իւր զգա-
մունքները ցրուելուց ազատ պէտք է
լինի. իսկ առանց փոքր ի շատէ զգա-
ցուելու անկարելի է նայող հասարա-
կութեան զգացումները նշարժել: Եթէ
զգացումները կեղծորոշացումը յաջողակ
լինի, այն ժամանակ խաղացողն իւր
խաղով չի ծածկուի:

Սակայն ամբողջ խումբին ընթացք
էր արտաքին գերաստան Պետրոսեանին
է, որ իւր բոլոր ուշադրութիւնը միշտ
կեղծորոշացում է իւր դործի վրայ և
յուշողակ կերպով զրնթէ իւր ամբողջ
գոյութեամբ մասնում է իւր դերի մէջ:
Ուրիշ Ակոստայի մէջ բաւական փայ-
լեց և կարողացաւ լաւ պահել իրեն,
հաշտեցնելով փոխադրողի ստանդարտ-
ներին և զարգացնելով ուղեւորութիւնը
իւր մէջ, Լաւ էր և Արեւելիի դերում,
միայն թէ չգիտէր ինչպէս անոնի կըր-
նաւորութեամբ աղագոյն էին այդ գեղե-
ցիկ խաղերով: Յայտ ունեցր որ Օսման-
աւելի ևս յաջող կանցնի, ժողովուրդն
էլ բազմութեամբ կըգալ ներկայացուե-
նելուն և կայաւորի քաջաբեր լինել ոչ
Պետրոսեանին և աւանտարակ բոլորին,
որոնք սիրում են իրենց գործն արուես-
տի տեսակետից:

Իրտող:

Շուշի:

ՄԱՍՆԱՍՈՍՈՒԹԻՒՆ

Պատմութիւն Մանկավարժութեան
Կազմից Դրիդորիս Նըզիկեանց
(Շարունակութիւն *)

XV-րդ դարում մի նոր ուղղութիւն
սկսուեց Նըզիկեանց, որը յայտնի է
պատմութեան մէջ վերածնութեան ա-
նունով և հիմք դրեց մի նոր յեղափո-
խութեան, միջնադարեան խառնարի տակ
կազմադրուած մարդկութեան միտքն ա-
զատեց կապաւններէն:

Խաղաղութիւն մի խումբ ուսումնասիւն-
ներ, որոնք յետոյ կոչուեցան հումանիտար
(մարդասէր), սկսեցին երանգով զբա-
ղուել հին յունական և հռոմէական
գրականութեամբ և գեղարուեստներով:
Արանք իրենց ուսումնասիրութեամբ
բաց արին չիմաստասիրութեան առաջ
նշարժում և կուտորապէս դարձան
աշխարհիկ գիտելիք, որոնք շատ եր-
կար դարեր առաջ գրականութեան, դեռ
դարձան իրեն և արուեստների բոլոր
հիւղերում հասել էին ամենաբարձր
կատարելութեան: Համեմատելով այդ
հիմնադրութեան դարերի մարդու մար-
դու ստեղծագործութիւնները միջին դա-
րերում մտածող, աստիճանաբար մարդիկ
նկատեցին, որ աստիճանաբար մարդիկ
իրենց հոգուն մօտ և բնատափն ուսում
և շատ կարճ ժամանակամիջոցում մե-
ծացաւ հումանիտարութիւնը նախ Ի-
տալիայում, ապա Գերմանիայում ու
Ֆրանսիայում: XVI-րդ դարում յունա-
կան ու հռոմէական գրականութիւնը
և գեղարուեստներն ընդհանուրի ողե-
ւորութեան և ուսումնասիրութեան ա-
ռարկաները դարձան:

Վերածնութեան դարու մարդիկն էլ
զերծ չմտային ուսուցիչայից, Հայրեւո-
յան

Թափուած դարերը ընթացում ծանրա-
ցած ընթացումը թմրութիւնից, ազաւ-
թեամբ սկսեցին ուսումնասիրել ամեն
բան, ինչ որ դասական աշխարհի ծը-
նունդ էր: Չափազանց ուղեւորութեան
մէջ նրանք կորցրին հարկաւոր սահմա-
նը, և ոչ միայն ուսումնասիրեցին հին
կուտորաւն այլ մինչև անգամ սկսեցին
կոյր հետադարձութեամբ նմանել հնրին,
որից գիտութեան ու գրականութեան
մէջ սկսեց այն կեղծ ուղղութիւնը,
որը յայտնի է չէ՞՞՞ Բայց չէ՞՞՞ Բայց չէ՞՞՞
նունով: Լատինական և յունական լե-
զուները և այդ լեզուներով գրուած
ուսուցիչ երկերը խոր համոզութեան էր
համարում գիտնականութեան և բարձր
ուսման չափն ու նշանը: Գրականու-
թեան մէջ յարութիւն առան դասական
աշխարհի ստուգանքներն և այդ աշխար-
հի բանաստեղծական գրուածներն ոչ
միայն չափ, ձև ու օրինակ էին տալիս
նոր գրողներին, այլ մինչև անգամ բո-
լորականութիւն: Քրիստոնեայ գրող-
ները յունաց մուգանքից էին երանդ
ու ողեւորութիւն խմբում:

Այս չի՞շանի դաստիարակութիւնն էլ
ենթադրուեց հումանիտարների թէ լաւ
և թէ վատ կողմերին: Երբայտիտական
ուղղութեան տեղը բռնեց հումանիտար-
նութիւնը: Ինչպէս երևում է հումա-
նիտարների հիմնած և նրանց ծրագրով
առաջնորդուող ուսումնասիրների նը-
կարագրութիւնից, վերածնութեան դա-
րու դաստիարակութեան ձեւը կայանում
էր Հռոմի, Վերդիի և ուրիշ դասական
գրողներից հատուածներ անգիր անե-
լում, իսկ այդպիսի տաժանների միջոցով
ձեւը բերուած լատինական և յունա-
կան լեզուների գիտութիւնը զարգաց-
կան կրթութեան վերջնական նպատակը:

Հումանիտարները իրենց աշխատու-
թիւններով զբաղելով ժողովրդի միտքը
պատեցին կոյր հաւատի վարձպէս և
զբանով էլ խախտեցին պապական եկե-
ղեցու հզոր իշխանութեան հիմքերը,
որն այնքան խնամքով փայփայում էր
այդ խաւարն ու կուրութիւնը: Իրանց ա-
րածը ունեւորութեան առաջին բայն
էր: Մարդերը զբաղուած էին ու կայ-
կածի առաջին կայքը գցած, երբ հրա-
պարակեցաւ Լուտերը և պատրաստի հող
գտնելով իւր քարոզութիւնների համար,
ցոյց տուեց զօրեղ ապացոյցներով պա-
պական եկեղեցու բռնութեան տակ ծած-
կուած նրա ամբողջ կեղծութիւնն և քրի-
ստոնէական կրօնի անուան տակ կատա-
րուող չարագործութիւնները և բարոյա-
կան այլանդակութիւնը: Լուտերը հու-
մանիտարների անմիջական յաջորդը լի-
նելով, նրանց արածներին աւելացրեց և
ս. Գրիքի ճշմարիտ ուսումը աւանտա-
րի սկիզբները էական բացառութե-
թիւնները:

Նոյն այս յառաջադիմող քայլը ան-
միջապէս երևաց և կրթութեան դործի
մէջ: Բողոքականների ուսումնասիրուե-
րում լատինական և յունական լեզուների
ուսումնասիրութեան աւելացում և Ան-
տուաձայնի գիտութիւնը լուրջ ուսում-
նասիրութեամբ: Վերածնութեան և
ուսումնասիրութեան մարդկանց ամենամեծ
ծառայութիւնն ապագային նրանում էր
կայանում, որ նրանք մարդկանց
մտքերը թմրութիւնից հանելով վար-
ժեցրին ուսումնասիրութեան: Խա-
կայի նրանք չեղարկեցին այդ ուսում-
նասիրութեանը հարկաւոր ուղղութիւնը
ուսում և օգտակար ներք մաստիարակել
նրան: Այս քայլը իրապա՞հում էր յա-
ջող չի՞շանի, այն չի՞շանի, որ սկսե-
լում է Բէկոնից:

Բէկոնի և նրա աշխատութիւններով
ստեղծուած չի՞ղայի նորութիւնը նրա-
նում էր կայանում, որ նա առաջինը
ուշադրութիւնը դարձրեց իրեն չի՞ղա-
տող աշխարհի վրայ և թողնելով դաս-
կան աշխարհի ուսումնասիրութիւնը,
իւր ուսումնասիրութեան զլուար ա-
ռարկուն դարձրեց բնութիւնը: Նրա
օրէնքները, Բէկոնը և նրան հետեւողն:

Իրենց ուսումնասիրութեան եղա-
նակով գիտութեան և փոխադրու-
թեան մէջ այն փոփոխութիւնը, որը
կամաց կամաց դարձանալով մի
դար յետոյ XVII-րդ դարում այնպէս
զօրեղ կերպով ողողեց հասարակական
բոլոր հաստատութիւնները՝ եկեղեցի,
պետութիւն, զպրոց, գրականութիւն և
մարդկային ամեն տեսակ յարաբերու-
թիւններ:

Բէկոնից սկսուած նոր ուղղութիւնը
փոխեց և կրթական գործի կերպարան-
քն ու բովանդակութիւնը: Հին լեզու-
ների ուսումնասիրութիւնը յետ մղուեց
կրթութեան ծրագրից, նրանց տեղը
բռնեցին մայրենի լեզուի ուսումն և
բնական գիտութիւնները: Բէկոնից մի 60
տարի յետոյ հանդէս եկաւ Լմբլի դաս-
տիարակութեան պատմութիւնը, որի
մէջ Ռուսոն ընդարձակում է այս հիմ-
նական գաղափարը թէ մարդն էլ ու-
պէս բնութեան առարկաներից մէկը
պէտք է ուսումնասիրել նրա էութիւնը:
մարդու մարմնին և հոգին կառավա-
րող բնական օրէնքներ կան, որոնք
պէտք է ի նկատի առնել և դաստիա-
րակութիւնը հիմնել միայն այդ օրէնք-
ների վրայ: Այն կրթութիւնը որ ման-
կան բնաւորութիւնը կառավարող
օրէնքները ընթացում է իւրաքանչէր
նա անհնական և ապագային է:

Ռուսոյի արտայայտած սկզբունքներն
աւելի մշակուեցան և մեղմ ու գործ-
նական կերպարանք առան նրա յաջորդ-
ների ձեռքով մինչև Պետտայոցին:

Այն ինչ որ Ռուսոն և իւր յաջորդ-
ները պէտքէ-ի սահմանում թողեցին,
Պետտայոցին իրականացրեց: Ընդու-
նելով, որ կրթութիւնը մանկան բնա-
ւորութեան համեմատ պիտի կատարել,
նա ուղղակի ուսումնասիրեց այդ բնա-
ւորութեան օրէնքները՝ մանկան հոգին
և զբանով էլ մանկավարժութիւնը դը-
րեց հոգեբանական հիմքերի վրայ: Պետ-
տայոցցոց յետոյ հոգեբանութիւնը գա-
տաւորական ունենալով, դարձաւ նա-
նաւոր մանկավարժները մշակեցին առա-
ւելագուստ դասականութեան եղանակները
(methode):

(Վերջը միւս անգամ)

Պ. Հ.

ԹԵԼԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄԱԿ ԹԻԻՐԻՔԱՅԻՑ

(Նոր-Դարի թղթակցից)

Վ. ՊԱՆՈՒ, 8 յուլիս:

Մեզ հաւատարմ ևն, որ բնութանական
կառավարութիւնը հնարավոր պահան-
ջում է սուլթանական կառավարութիւ-
նից Թրքա-Հայաստանի բարեկարգում-
ների ծրագրի մասին իւր վերջնական
պատասխանը:

Միմիստութեան մէջ կրկին իրարան-
ցում է բնիկ և հաւատացնում են որ
ըստ սուլթանի, նրանք երկու կուսակ-
ցութեան են բաժանուած:

Արդէն կուսակցական այդ երկու-
սակցութիւնից պիտի առաջ գալ այս
կամ այն միմիստի անկումը, որի մա-
սին մենք արդէն գուշակել էինք, և
թիւրք կառավարութեան այժմ մի-
նիստերի փոփոխուելուց բացի ուրիշ
օրինաւոր պատճառ չունի պատասխանը
քաջաբեր: Սակայն սպասելի է, որ
Սուլթանի միմիստութեան աւելի
զրաւան լինի, քան իւր նախորդները:

Մեր հաղորդած այն լուրին, թէ անգ-
լիական նաւատորմը շուտով Չինաստան
պիտի հասնի, թիւրք թղթակցը ուրիշ
բացատրութիւն չի տալիս: Իսկապէս
իշխող նաւատորմի անգլոփոխութեան
բուն պատճառը դեռ որոշ յայտնի չէ,
սակայն դա Պոլսոյ մէջ, ամենաանող
թիւրք-հասարակութեան մէջ միտնակ
խուլ չի՞ղում գցել: Կառավարութիւնը
զրա առաջն առնելու և մարդը հան-
դարեանցեցու համար շտապելու լուր:

տարբեր ձեռով հրատարակել տալ թիւ-
թիւն մէջ:

Բայց աւելի հետաքրքիր մոռացայ:
Խաղաղութիւնների ժամանակ աւելի
մեծ ուշադրութիւն են դարձնում սըն-
դակները մէջ պահուած գրամների
վրայ: Եթէ դրանք չլինէին գրամներ են՝
— 3 ոսկի (17—25 ր.) խաղաղութիւնը
ձուլում են իրենց գրպանները, լուրիս-
նալով որ բանտարկեալն ազատուի կամ
չազատուի, այդ ընթացքում խաղա-
ղութիւնը, իսկ աւելի խաղաղութեան
ներք 200—300 ոսկի (1700—2500 ր.)
կնքում են և ուղարկում աստիճանա-
տուն: Այդ գումարը տարիներով այն-
տեղ մնում է և եթէ հնարաւոր է, կա-
մաց կամաց հալում է:

Որովհետեւ մեր խաղաղ հայ բանտար-
կեալների մասին է և դրանք բացառա-
պէս պահուելու են, որոնցից 30—
40 և աւելի հոգի մի սրճարանի մէջ են
սպաւում, այս գէտուած պարզ պիտի
լինի որ, երբ գտնուում է խաղաղ գա-
մար, դա մէկի սեփականութիւն չէ,
այլ բոլորի, որոնք մի-մի կամ երկ-եր-
կու ոսկի խնայելով, պահ են տալիս
իրենցից մէկին (ընդհանրապէս սրճա-
րանի տիրոջ, որ նոյնպէս իրենցից է),
սպասելով, որ մէկը հայրենիք գնայ և
նրա հետ ուղարկեն իրենց ընտանիքին:
Այս հանգամանքը նոյն իսկ այդ խաղաղ
գումարների հաշիւուն նպաստում է,
որովհետեւ հազիւ թէ լրտեսներից ու ու-
տիկաններից այս ուռի տերիկ նման
զոլացող պանդուխտը գնայ և իւր
դրամը պահանջի:

Արդէն այս մի քանի տարուայ ըն-
թացում 3-ական ոսկի ամսական ստա-
ցող ոստիկաններն ու լրտեսները փա-
ռաւոր կեանք են վարում չնորհիւ պան-
դուխտ հայերի արեան քրտնիքի գին
ոսկիների:

Անցեալները խաղաղութեան ժամա-
նակ մի պատն տարուայ լուացաբար
կնքի սնդուկի մէջ գտնում են 375 դա-
նակ, իսկ շատ տարօրինակ է երևում
քննիչ լրտեսներին և ինքն ինքնից պա-
հանջում են, որ ապացոյցանէ, թէ դա
իւր վատակած գրամն է: Կնքի կա-
ցութիւնն ինքնընտանեան հասկանալի
է, ապացոյցանելու համար, որ այդ
375 դ. չնչին գումարը իւր տարիների
աշխատութեան մնացորդն է, ստիպուած
պէտք է լինել իւր տասն տարուայ
եղեմուտքի հաշիւից: Ներկայացնել
ըստ հաշուապահական կանոնի...

Ընտրական իրաւունքի խնդիր յարու-
ցանող Սոյ թեմերի եպիսկոպոսները,
որոնք ճանապարհ ընկան դէպի Սիւ-
լում ենք որ պատրիարքարանի հրա-
մանով յետ են դարձել և այժմ գտնե-
լում են Զմիւռնիայում:

Սա դարձանում են այդ եպիսկոպոս-
ների խնդիր վրայ: Ինքնան էլ, որ Ա-
թաթիւնների կաթողիկոսացեալու գործն
ապօրինութեամբ, ներքին և անհրաժեշտ
միջոցներով կատարուած լինի դար-
ձեալ դրանք չըպէտք է գիմէին կառա-
վարութեան:

Աթաթիւններով ծագած երկպառակու-
թիւնը չպիտի վերադառնայ: Միայն վայն
եկել սահեցներին է տարի:

Սակայն այս մասին յետոյ, մինչև որ
խնդիրը կըպարզուի:

Եգիպտոսի խրդի Աբաա փաշան մի
քանի օր է, որ գտնուում է Պոլսում:
Հինգաբթի օրը (6 յուլ.) ընդունուե-
ցաւ Սուլթանի մօտ: Թէ և նրա վաղը
համարում են ամբարայնի գրօսանք,
բայց դա անշուշտ կապ ունի նաև
անգլո-եգիպտական խնդրի հետ: Բացի
այդ, ստում են, որ Աբաա փաշան պիտի
ամուսնանայ սուլթանագուն օրիորդնե-
րից մէկի հետ:

Mars.

ՆԱՄԱԿ ԱՆԳԼԱՅԻՑ

ԼՈՆԴՈՆ, 5 յուլիս:

Թողնելով աւելի յարմար ժամանակի,
որ զրկեմ ձեզ Ներդաշնակ ստացած
պատուոթիւններս՝ այժմ գրում եմ մի
երկու քաղաքական լուրեր և տեղեկու-
թիւններ Լոնդոնից:

Իմ գաղութ առաջ արդէն Ռոզբերին
հրաժարուած էր, պարլամենտը լու-
ծուած, իսկ ընտրողական պայքարը
սկսուած: Royal Albert Hall-ի ժո-
ղովում Ռոզբերին գեղեցիկ ճառով հա-
շիւ է տուել իւր կուսակցիկներն՝ ազա-
տամիտ միմիստութեան արած գործե-
րի մասին և որոշել է թէ ինչ են նրանք
պահանջելու հակառակորդներից: Այս-
տեղ ԵՄ-պրեմիէրը առանձին չեղուել
է և հայտ լսողը վրայ, որից կարելի
է եղբակցանել, որ ապագայ միմիստ-
ութեան ընդգիմադիր կուսակցութիւնը
— սպառնալուծները իրենց հակառա-
կորդներից անպատճառ պիտի պահան-
ջեն գործիլ յօդուտ հայերի: Սակայն,
որքան ես լսեցի, մտադրութիւն չկայ
հայոց դատը կուսակցական հարց չի-
նել: Ուրիշ կերպ ասած՝ թէ տորիները
(պահպանողականները) և թէ վիգները
(սպառնալուծները) համակարգի են հա-
յոց խնդրի վերաբերմամբ և յոյս կայ,
որ ապագայ միմիստութիւնը հայոց
գործում կերթայ նախորդ, Ռոզբերիի,
միմիստութեան շաւղով: Այդ կարելի է
գուշակել և պահպանողական լրագրե-
րի բռնած ընթացքից: յայտնի է արդէն
թէ որքան զարկ տուեց հայոց գործին
(Daily Telegraph-ի (պահպ. թիւթի)
թղթակցից պ. Իրլանդ Սուլթերի օր-
գան (Standard-ի իրքին հեռագրերը
հաղորդում են, որ Վ. Պոլսի անգլիա-
կան դեսպանը չարուսակում է պնդել
իւր պահանջները, բացի մի (սակայն
մեր կարծիքով ամենակարեւոր) կէտից,
այն է՝ կամիսարի վերաբերեալ յօդուա-
ծից: Times-ը չարուսակում է համա-
կրանքով խօսել հայոց հարցի մասին,
անշուշտ տեսնելով, որ իւր թղթակցից
Շոթաբ, որ նոր վերադարձաւ Թրքա-
Հայաստանից, անձամբ ստուգել է Սա-
տուին կոտորածի պարագաները: Պ.
Շոթաին, որի հետ ծանօթացել էի նրա
Թրքա-Հայաստան գնացած ժամանակը,
զեռ չեմ տեսել: Վաղը կըգնամ այնե-
րութեան:

Իսկ ընդհանրապէս պէտք է խոստո-
վանել, որ հայոց խնդրով այժմ այս-
տեղ շատ քիչ են գրադուում:

Գլախտունը քաղաքական գործերից
հեռացել է. հայոց խնդրի վրէմ պաշտ-
պանները գաւառներում ճառեր են խօ-
սում և ընտրողական գործերով զբաղ-
ւում: Լրագրները զբաղուած են նախ և
առաջ իրենց ընտրութիւններով, որ
այս անգամ շատ հետաքրքրական է:
Ինչպէս երևում է, պահպանողականե-
րը ընտրութիւնների մեծ պատրաստու-
թիւններ էին տեսել, որովհետեւ ամեն
տեղ յաղթում են. Հայրկըտի նման
մարդը յաղթուեց, յաղթուեցին ազա-
տամիտները և շատ ուրիշները:

Ջրաղում են լրագրները և Սակեղո-
նիայի գործերով, բայց անհասկանալի
պատճառներով Սակեղոնիայի արին-
հեղութիւններն այստեղ այնքան չեն
յուզում սրտերը, որքան սպասելի էր:

Բազմաթիւ հեռագրեր են հաղորդեցին
Ստամբուլովի սպանութեան մասին: Գեր-
մանական լրագրներն օտար պետու-
թեան գործ են համարում այդ սպա-
նութիւնը և քաղաքական սպանու-
թիւնն են անուանում: Շատ կասկածե-
լի է երևում, հեռագրերի ասելով, ու-
տիկանութեան բռնած դիքըն ոճրա-
գործների յարձակման ժամանակ: Շա-
տերը մեղադրում են և Ֆերիդիկի լի-
խանին, որը արդիւր լինելով նրա Բու-
ղարիայից հեռանալուն, առիթ դարձաւ
այդ դաւադրութեան իրագործմանը:

Գառնալով կրկին հայոց խնդրին չի
կարելի չեղադրել, թէ հայերի համար

*) Տե՛ս Նոր-Դար, № 123.

(312) 25-21.